

SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA

Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
VI Međunarodni naučni skup

danas

SPECIAL
EDUCATION
AND REHABILITATION
today

University of Belgrade
Faculty of Special Education and Rehabilitation
6th International Scientific Conference

*Zbornik radova
Proceeding*

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

VI međunarodni naučni skup
**SPECIJALNA EDUKACIJA I
REHABILITACIJA DANAS**

Beograd, 14–16. septembar 2012.

The Sixth International Scientific Conference

**SPECIAL EDUCATION AND
REHABILITATION TODAY**

Belgrade, September, 14–16, 2012

**Zbornik radova
Proceedings**

Beograd, 2012.
Belgrade, 2012

**SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY**

**Zbornik radova
Proceedings**

VI međunarodni naučni skup
The Sixth International Scientific Conference
Belgrade, 14–16. 9. 2012.

Izdavač / Publisher:

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation
11000 Beograd, Visokog Stevana 2
www.fasper.bg.ac.rs

Za izdavača / for Publisher:

prof. dr Jasmina Kovačević, dekan

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:

prof. dr Mile Vuković

Urednici / Editors:

prof. dr Nenad Glumbić, doc. dr Vesna Vučinić

Zbornik radova Proceedings će biti publikovan
u elektronskom obliku CD

Tiraž / Circulation:

200

ISBN 978-86-6203-037-5

STAVOVI RODITELJA OSOBA SA INTELEKTUALNOM OMETENOŠĆU PREMA KVALITETU PROFESIONALNE PODRŠKE¹

Svetlana Kaljača, Bojan Dučić

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Problem ovog istraživanja je ispitivanje nivoa zadovoljstva roditelja osoba sa intelektualnom ometenošću (IO) kvalitetom dobijene profesionalne podrške tokom rehabilitacije njihove dece.

Uzorkom je obuhvaćeno 58 roditelja dece sa IO uzrasta od 11 do 54 godine.

Upotrebljen je upitnik, posebno osmišljen za ovo istraživanje, kojim je procenjeno zadovoljstvo roditelja u odnosu na dva aspekta podrške: odnosom defektologa prema deci i kvalitetom saradnje koji su oni ostvarili sa defektologom. Odgovori ispitanika su rangirani na petostepenoj skali, od izuzetnog zadovoljstva do izuzetnog nezadovoljstva u odnosu na tip podrške.

Na osnovu frekvenci dobijenih odgovora vidi se da je 80,5% roditelja veoma zadovoljno odnosom defektologa prema njihovoj deci u osnovnoj školi, dok je broj veoma zadovoljnih roditelja tim tipom podrške deci u predškolskoj ustanovi 46,4% (statistička značajnost razlike je $p=0,001$).

Dobijeni rezultati pokazuju da je više roditelja zadovoljno odnosom defektologa prema njima u predškolskoj ustanovi (80%) dok je 59% veoma zadovoljnih profesionalnom saradnjom u osnovnoj školi (statistička značajnost razlike je $p=0,039$).

Može se zaključiti da postoji razlika u intezitetu zadovoljstva profesionalnom podrškom koju dobijaju osobe sa IO i njihovi roditelji u različitim periodima rehabilitacije.

Ključne reči: *intelektualna ometenost, zadovoljstvo, roditelji, podrška*

UVOD

Savremeni teorijski koncepti, kao i na njima zasnovani operativni postupci, usmereni su na različite vidove formalne i neformalne socijalne podrške, koja se pruža, ne samo osobi sa intelektualnom ometenošću (u daljem tekstu IO), već i njenoj porodici u celini. Studijom, koja se bavila analizom kvaliteta formalnih i neformalnih vidova socijalne podrške u 27 zemalja Evrope (Pichler & Wallace, 2007), utvrđeno je da postoje značajne razlike u pogledu balansirano razvoja oba tipa podrške u različitim društvima. Najrazvijeniji socijalni resursi prisutni su u skandinavskim zemljama. U zemljama južne Evrope dominantno je zastupljena porodična podrška, dok se u istočnom regionu pridaje značaj i drugim, neformalnim oblicima, van porodičnog okruženja.

Polazeći od stava da uključenost pojedinca sa IO u mrežu formalnih i neformalnih tipova podrške značajno pozitivno utiče na njegovo fizičko i mentalno zdravlje, Hjudžc i Krajkamp (Huijts & Kraaykamp, 2012) su na uzorku koji je obuhvatio 29050 osoba iz 17 zemalja Evrope i Izraela, utvrdili da postoji pozitivna veza između zdravstvenog stanja ispitanika i mogućnosti korišćenja socijalnih formalnih i neformalnih resursa u svojim sredinama, kao i da postoje značajne varijacije u pogledu intenziteta ovih domena podrške u različitim društvima. Uočeno je i da je nedostatak neformalne podrške na personalnom nivou, moguće kompenzovati u društvima koja imaju dobro razvijene nacionalne mreže oba tipa podrške, dok se, u istim sredinama, deficit formal-

¹ Rad je proistekao iz projekta „Kreiranje protokola za procenu edukativnih potencijala dece sa smetnjama u razvoju kao kriterijuma za izradu individualnih obrazovnih programa“, broj 179025 (2011-2014), čiju realizaciju finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

ne podrške, negativno odražava na opšte zdravstveno stanje pojedinca, bez obzira na povoljan opšti socio-ekonomski diskurs.

Polazeći od Bronfenbrennerove teorije *Ekologije ljudskog razvoja* (Bronfenbrenner, 1997), Danst i saradnici (Dunst, 2002; Dunst, 2004), su početkom devedesetih godina prošlog veka definisali *Model prakse usmerene na porodicu (Family-centered practices)*, koji se pre svega odnosi na oblast rane intervencije kod dece sa smetnjama u razvoju. Ovaj Model se temelji na tri osnovna stava: uvažavaju se potencijali kako deteta, tako i porodice, promovišu se porodična spremnost i kompetencija u vršenju izbora i donošenju odluka u odnosu na podršku koja im je potrebna i insistira se na razvoju saradnje u kojoj će dominirati partnerski tip odnosa između roditelja i profesionalaca, koji može da obezbedi kreiranje programskih strategija, kao i mobilisanje svih raspoloživih porodičnih i socijalnih resursa, koji bi omogućili da roditelji odgajaju svoju decu u skladu sa njihovim preferencijama i željenim ishodima u najvećoj mogućoj meri (Dunst et al., 2007., Dempsey, Keen, 2008). Mogućnost samostalnog odabira i donošenja odluka predstavlja prediktor afirmaciji porodične sposobnosti i potrebe da se zadrži kontrola u različitim domenima života (Dunst, 2002).

Cilj ovog istraživanja je procena nivoa zadovoljstva roditelja osoba sa IO kvalitetom dobijene profesionalne, defektološke podrške tokom rehabilitacije njihove dece.

METODOLOGIJA

Uzorak

Uzorkom u ovom istraživanju je obuhvaćeno 58 roditelja dece i mladih sa IO, oba pola, koji se razlikuju prema tipu i stepenu IO, tako da je uzorak činilo: 23 roditelja dece sa umerenom IO, sedam roditelja dece sa lakom IO, jedan roditelj deteta sa teškom IO, 19 roditelja dece sa višestrukim smetnjama i tri roditelja dece sa autizmom. Pet roditelja nije dalo informacije o tipu i nivou ometenosti njihovog deteta. Kalendarski uzrast dece ispitanih roditelja se kreće u rasponu od 11 do 54 godine (AS = 29,89; SD = 7,6).

Instrument i procedura

U ovom istraživanju je upotrebljen upitnik sa petostepenom skalom odgovora, posebno kreiran za ovu priliku, kojim je procenjeno zadovoljstvo roditelja u odnosu na dva aspekta podrške: kvalitet odnosa defektolog – dete i kvalitet partnerskog odnosa između roditelja i defektologa.

U statističkoj obradi dobijenih podataka primenjena je deskriptivna statistika, frekvencije izražene u procentima, dok je za poređenje dobijenih vrednosti rangova primenjen Vilkoksonov test rangova za ponovljena merenja.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA SA DISKUSIJOM

U ovom odeljku dobijeni rezultati biće tabelarno prikazani. Odlučili smo se, radi preglednijeg prikaza i jasnije diskusije, da pet kvalitativnih domena datih u primenjenom Upitniku, svedemo na tri kategorije odgovora, tako što smo domene „veoma zadovoljan“ i „zadovoljan“ svrstali u „zadovoljan“, a „nezadovoljan“ i „veoma nezadovoljan“, u kategoriju „nezadovoljan“.

Tabela 1 – Zadovoljstvo roditelja odnosom defektologa prema deci

	Zadovoljan		Delimično zadovoljan		Nezadovoljan		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Predškolski period	19	46,4	18	43,9	4	9,7	41	100
Osnovnoškolski period	29	80,5	6	16,7	1	2,8	36	100

Poređenjem vrednosti dobijenih rangova, utvrđeno je prisustvo visoke statistički značajne razlike ($Z=-3,251$, $p=0,001$) između nivoa zadovoljstva u odnosu na vaspitača, odnosno defektologa– nastavnika.

Na osnovu prikazanih rezultata, možemo zaključiti da su roditelji u našem uzorku, kada je reč o kvalitetu potrebne profesionalne podrške koju su dobila njihova deca u periodu dok su boravila u školi, značajno zadovoljniji u odnosu na predškolski period. Pretpostavljamo da je dobijeni rezultat posledica razlike u roditeljskoj percepciji značaja škole, odnosno vrtića kao institucionalnog okvira u vaspitanju i obrazovanju njihove dece. Programski koncept škole, roditelji prepoznaju kao „ozbiljan rad sa detetom“, jer su životno zainteresovani da njihova deca savladaju akademske veštine i usvoje različita znanja koja će im otvoriti bolju perspektivu za dalji nastavak školovanja i kvalitetniji život u zajednici. Nasuprot tome, defektološki tretman u predškolskom periodu prepoznaju prvenstveno kao igru i egzistencijalnu brigu o detetu, a životne i socijalne veštine, koje ono u tom periodu usvaja su po svojoj prirodi takve da su u dobroj meri rezultat angažovanja samih roditelja.

Tabela 2 – Zadovoljstvo roditelja partnerskim odnosom sa defektologom

	Zadovoljan		Delimično zadovoljan		Nezadovoljan		Ukupno	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Predškolski period	28	80,0	6	17,1	1	2,9	35	100
Osnovnoškolski period	23	59,0	12	30,7	4	10,3	39	100

Utvrđeno je da se, prema dobijenim kvalitativnim rangovima odgovori statistički značajno razlikuju ($Z=-2,066$, $p=0,039$).

Visok stepen zadovoljstva partnerskim odnosom sa defektologom – vaspitačem verovatno je zasnovan na činjenici da roditelji nemaju velika očekivanja, jer su teme komunikacije uglavnom vezane za dnevnu rutinu njihovog deteta, kao i to da postoji realna mogućnost aktivnog učešća roditelja zajedno sa vaspitačem u tim aktivnostima. Prema nekim istraživanjima (Renty & Roeyers, 2006), upravo mogućnost angažovanja roditelja u različitim oblastima formalne podrške, kao i uvid u servisne usluge koje im stoje na raspolaganju, predstavljaju ključne prediktore zadovoljstva roditelja. Pored toga, period ranog uzrasta njihove dece, uglavnom je obeležen nizom problema vezanih za psihološku (stres, depresija) i socijalnu adaptacije roditelja (Hastings, 2002), što nameće potrebu za učestalijom podrškom od strane stručnjaka drugih profila, čime se potencijalni subjektivni doživljaj (ne)zadovoljstva preusmerava na ove osobe. Neka istraživanja ističu da na opšte stanje zadovoljstva roditelja, značajniji uticaj ima prisustvo različitih oblika neformalne podrške (supružnici, proširena porodica, prijatelji), dok formalni oblici prvenstveno pozitivno koreliraju sa kvalitetom razvoja dece sa IO (White, Hastings, 2004).

Niži nivo zadovoljstva roditelja partnerskim odnosom sa defektologom u osnovnoj školi može se dovesti u vezu sa činjenicom da se i dete, ali i njegova porodica, tokom odrastanja suočavaju sa obimnijim i složenijim zahtevima, pa sami tim i potreba za podrškom je sve izraženija. Pretpostavljamo da se time, naročito ukoliko pravovremena pomoć izostane, umnožavaju potencijalno frustrantne situacije koje indukuju nezado-

voljstvo partnerskim odnosom sa profesionalcima, pa i komunikacijom koja je njegov elementarni činilac. U istraživanju koje je obuhvatilo 147 roditelja dece ometene u razvoju (Summers et al., 2005), uzrast dece se pokazao kao ključni činilac nivoa zadovoljstva roditelja mrežom usluga podrške i partnerskim odnosom sa profesionalcima. Autori su došli do zaključka da su stavovi roditelja mlađe dece homogeniji i uglavnom su pozitivni, dok se kod roditelja starije dece javljaju veće međusobne razlike u oceni, ali su oni prevalentno nezadovoljni saradnjom.

ZAKLJUČAK

Možemo zaključiti da kod roditelja, u ovom uzorku, postoji značajan stepen zadovoljstva formalnom podrškom, ali da ono varira tokom odrastanja njihove dece u odnosu na različite aspekte te podrške. Time se potvrđuje stav da dinamika razvoja ličnosti deteta, kao i njegove porodice, nameće potrebu da se tipovi i intenzitet potrebnih formi podrške tokom vremena menjaju. Model prakse usmerene na porodicu se čini kao optimalan pristup, čijom primenom bi se realizovale temeljne ideje socijalnog modela ometenosti.

LITERATURA

1. Bronfenbrenner, J. (1997). *Ekologija ljudskog razvoja*, Beograd: ZUNS.
2. Dempsey, I., Keen, D. (2008). A review of processes and outcomes in family-centered services for children with a disability. *Topics in Early Childhood Special Education*, 28 (1), 42-52.
3. Dunst, C. J. (2002). Family-centered practices: Birth through high school. *Journal of Special Education*, 36(3), 139-147.
4. Dunst, C. J. (2004). An integrated framework for practicing early childhood intervention and family support. *Perspectives in Education*, 22(2), 1-16.
5. Dunst, C. J., Hamby, D., Brookfield, J. (2007). Modeling the effects of early childhood intervention variables on parent and family well-being. *Journal of Applied Quantitative Methods*, 2(3), 268-288.
6. Hastings, R. (2002). Parental stress and behaviour problems of children with developmental disabilities. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 27,149-160.
7. Huijts T., Kraaykamp, G. (2012). Formal and informal social capital and self-rated health in Europe: A new test of accumulation and compensation mechanisms using a multi-level perspective. *Acta Sociologica*, 55(2),143-158.
8. Pichler, F., Wallace, C. (2007). Patterns of formal and informal social capital in Europe. *European Sociological Review*, 23(4), 423-435.
9. Renty, J., Roeyers, H. (2006). Satisfaction with formal support and education for children with autism spectrum disorder: the voices of the parents. *Child: Care, Health and Development*, 32(3),371-385.
10. Summers, J.A., Hoffman, L., Marquis, J., Turnbull, A., & Poston, D. (2005). Relationship between parent satisfaction regarding partnerships with professionals and age of child. *Topics in Early Childhood Special Education*, 25(1),45-58.
11. White, N., Hastings, R.P. (2004). Social and professional support for parents of adolescents with severe intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 17(3),181-190.

ATTITUDES OF PARENTS OF PERSONS WITH INTELLECTUAL DISABILITIES TO QUALITY OF PROFESSIONAL SUPPORT

Svetlana Kaljača, Bojan Dučić

University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation

The problem of this research is to estimate quality of support with regard to various rehabilitation periods (preschool and primary school period).

The sample included 58 parents of children with ID aged from 11 to 54. A questionnaire was used, specifically designed for this study, which estimated the satisfaction of parents in relation to the two aspects of support: special educators relationship to children and the quality of cooperation that they made with a special educator. The answers of respondents were ranged on a five-point scale.

Based on frequency of given answers, it is seen that 80.5% of parents are very pleased with relationship of special educator towards their children in primary school, while the number of very pleased parents with the type of child support in preschool is 46.4% (statistically significant difference was $p=0.001$).

The results show that the parents are more satisfied with the relationship of special educator towards them in preschool institutions (80%), while 59% are very satisfied with professional collaboration in primary school (statistically significant difference was $p = 0.039$).

It can be concluded that there is a difference in the intensity of satisfaction with the professional support that the persons with ID and their parents get, in different periods of rehabilitation.

Key words: *intellectual disability, satisfaction, parents, support*